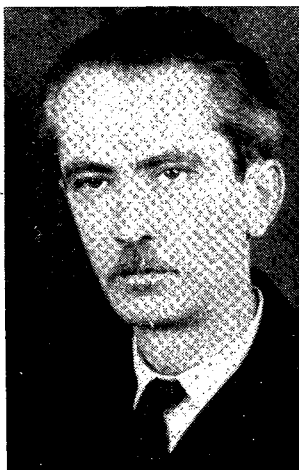

IN MEMORIAM

MIROSLAV LUŠTEK

V zadnjih dneh marca (26. III.) 1971 je ugasnilo življenje Miroslava Luštka, višjega strokovnega sodelavca v inštitutu za zgodovino delavskega gibanja. Rodil se je 24. junija 1916 v Novem mestu v drobno buržoazni družini, kakor je sam o sebi napisal v svoji mapi osebnih podatkov. Zaradi očetove službe je kmalu prišel v Ljubljano in tu končal osnovno šolo v letih 1921—1927, gimnazijo v letih 1927—32 in učiteljsiše v letih 1932—1937. Po končanem učiteljsišču se je vpisal na filozofsko fakulteto v Ljubljani, toda zaradi slabih socialnih razmer je vzdržal samo dve leti, ko je študiju dal slovo in sprejel mesto učitelja na Javornškem Rovtu na Slovenskem Javorniku. Ostal je eno leto, naslednje je bil že na Bučki na Dolenjskem, kjer ga je zatekla vojna in poraz Jugoslavije. Toda študiranje na univerzi za Luštka ni bila doba brezpomembnih spoznanj. Še ko je bil v prejšnjih letih član Sokola, je spoznal praznoto nacionalnih fraz ter zato že leta 1936, ko je bil še na učiteljsišču, izstopil iz Sokola. Živel je izven vsake kulturno politične organizacije, začel pa je prebirati napredne pisatelje. Zato je na

univerzi stopil v Slovenski klub, ki so ga vodili levičarji in komunisti. Kot učitelj je bil član Udruženja jugoslovanskih učiteljev, toda v njem je nastopal proti oportunističnemu vodstvu, kar je bilo v skladu s spoznanji, ki si jih je pridobil na univerzi in pri individualnem študiju napredne literature.

Novo dobo v Luštkovem življenju je začela fašistično-nacistična okupacija jugoslovanskih dežel. Po kapitulaciji Jugoslavije je prišel v Ljubljano in se kmalu vključil v delo Osvobodilne fronte v učiteljskih vrstah. Jeseni 1941 je prevzel dolžnost kvartnega tehnika v Trnovem. Decembra 1941 je postal član partije po štiri-mesečni kandidaturi. Marca 1942 so ga aretirali Italijani in odpeljali v taborišče Gonars in pozneje v Renicci, kjer je ostal do kapitulacije Italije. V taborišču je aktivno delal z OF, posebno je bil vključen v delo za pobeg nekaterih aktivistov iz Gonarsa, toda sam je ostal v taborišču.

Po kapitulaciji Italije se je Luštek hotel najprej prebiti domov v Slovenijo, toda pot ni bila možna. Zato je vstopil med italijanske partizane in pri njih opravljal razne dolžnosti v brigadi »Giuseppe Garibaldi«. Sredi avgusta 1944 je prekorlačil fronto in se javil jugoslovanski misiji v Rimu. Od tam je prišel v Gravino in bil dodeljen I. artilerijskemu motoriziranemu divizionu. Iz južne Italije je bil poslan v Jugoslavijo, kjer je opravljal razne vojaške dolžnosti do jeseni 1945, ko se je vrnil iz vojske v Slovenijo in se je zanj zopet začela nova doba življenja.

V Ljubljani je bil Luštek najprej v službi na planski komisiji mestnega ljudskega odbora, nato pa od 1947 dalje na mestnem komiteju ZK kot instruktor, dokler ni 1953 v zvezi z reorganizacijo v upravi prišel v Muzej ljudske revolucije v Ljubljani. S tem trenutkom se je začel posvečati delu, ki mu je ostal zvest do smrti. Že v muzeju, čeprav se je sicer moral ukvarjati tudi z muzejskimi problemi, se je lotil zgodovinskih problemov narodnoosvobodilnega boja. Ta delovna smer je v njem

naposled povsem prevladoala. Iz Muzeja ljudske revolucije je prešel v inštitut za zgodovino delavskega gibanja, kjer je ostal do upokojitve 1970, s svojim delom pa dejansko do svoje smrti.

Za Luštkov notranji razvoj, zlasti za razvoj obdelovanja problemov slovenskega narodnoosvobodilnega boja je bilo odločilnega pomena, da je prišel v Muzej ljudske revolucije. Tu se je začela razvijati njegova žilica pisanja, ki mu je bila že zdavnaj zelo draga. Po njegovih besedah Marici Čepetovi se je že mnogo let poprej začel ukvarjati s pisanjem raznih drobnih stvari, čeprav ni nikoli povedal kdaj, kje in kako so bile objavljene. Veselje do pisanja mu je bilo dano, kar nikakor ni bilo nevažno, ko se je začel ukvarjati z zgodovino narodnoosvobodilnega boja pri Slovencih. Z delom v tej smeri je začel, ko je bil še v službi na mestnem komiteju ZK. Njegovo nagnjenje je opazil Vlado Krivic in ga spodbujal za delo na zgodovinskih problemih, zlasti osvobodilnega boja v Ljubljani. Ko je prišel 1. marca 1953 v Muzej ljudske revolucije, je prišel prav z namenom, da se intenzivneje posveti zgodovini Ljubljane med drugo svetovno vojno. Zaradi dejstva, da je takrat že zbiral gradivo v Ljubljani za NOB, je prišel v redakcijo pripravljajoče se knjige Ljubljana v ilegali in ostal v njej do konca, dokler ni s četrto knjigo svojega dela 1970 zaključila.

Čas Ljubljane v ilegali, to je čas Ljubljane v dobi narodnoosvobodilnega boja je bil za Miroslava Luška osrednji problem, ob katerem je rasel in zrasel v pomembnega obdelovalca te najnovejše slovenske zgodovine. Čeprav se med službovanjem v Muzeju ljudske revolucije ni ukvarjal z zgodovinskimi problemi Ljubljane med NOB, temveč tudi s strokovno muzejskimi problemi, razstavami in topografijo, je vendar že tedaj v njem prevladoalo zanimanje za resno delo na zgodovinskih problemih medvojnega življenja in boja v Ljubljani. Ko je iz Muzeja ljudske revolucije prešel v inštitut za zgodovino delavskega gibanja, je te vrste delo sistematično nadaljeval, širil in poglobljal. Razvil se je v skrbnega, vestnega in natančnega raziskovalca problemov iz narodnoosvobodilnega boja. Tedaj je ustvaril ali bistveno sodeloval pri delih, ki bodo ohranila spomin nanj.

Ne da bi se na tem mestu spuščali v nadrobnejšo analizo Luškovega dela, pa moremo reči, da so zaradi njegovega dela bile naloge kar številne. Pisal je samostojne razprave, sestavljal kronologije, pomagal pri izdajanju virov, pisal o izdanih knjigah, prispeval sestavke o nekaterih pomembnejših akterjih v NOB in s številnimi krajšimi prikazi dogodkov ali ljudi posređoval mladini poznavanje o njih.

Med razpravami se je Lušek lotil problemov, ki so jih drugi doslej prezrli, ali pa premalo poudarili njih pomen. Tako je obdelal ženske demonstracije v Ljubljani 1943, kraje streljanja talcev in drugih žrtev v Ljubljani, tiskanje Slovenskega poročevalca v Trnovem in druge tehnike v Ljubljani, delo glavnega poveljstva v pripravah za oboroženo vstajo. Pri obravnavanju ljubljanskih problemov se ni vedno zadržal samo na njih. Včasih je segel tudi širše, če ne drugače vsaj pri takih, ki so imeli širši pomen ali pa so v celoti presežali ljubljanski okvir. Take so bile razprave o zunanjih znakih partizanstva, problem študentske mladne v zadnjih letih pred vojno, vpliv pristopa Jugoslavije k osi na mladino, zadnji dnevi pred zlomom stare Jugoslavije, partizanska odlikovanja in priznanja, partizanski napad na preserski most, žrtve italijanskega terorja, delavska enotnost, še posebej pa razprava o prijatelju aktivistu Ernestu Eyppru.

Zelo obsežno je bilo Luškovo sodelovanje pri sestavljanju kronologij. Zelo pomemben delež je imel pri kronoloških pregledih dogodkov v Ljubljani zlasti v letih pred kapitulacijo Italije, ki so jih ti pregledi zajemali. Pri tem delu je sodeloval z drugimi sodelavci inštituta: Tonetom Ferencem, Daretom Jerškom, Ferdom Fischerjem, Pavlom Dobrilo, Ivko in Ivanom Križnarjem, Milico Kacin, Alenko Nedog, Lojzetom Požunom, Francetom Klopčičem, Štefko Zadnik, Marico Čepe, Julijem Simončičem. Posebne vrste je bilo delo Pregled enot NOVS in njihovega poveljskega kadra, kjer je Lušek prav tako prispeval pomemben delež.

Ko je pokazal, da ima zelo oster čut za natančnost, so ga organizatorji dela na proučevanju osvobodilnega boja pritegnili k sodelovanju pri izdaji virov ali večjih zbornikov o problemih vojne dobe. Pri tem delu je Lušek zaživel leta svojega razmaha, leta največje delavnosti in ustvarjalnosti. Zelo aktivno je sodeloval pri zbirkah, ki pomenijo važne prispevke k zgodovini osvobodilnega boja. Leto za letom je sodeloval pri publikacijah o pohodu ob žici okupirane Ljubljane, ki so široko pčtezno dale na voljo prostor za prispevke iz zgodovine Ljubljane v letih italijanske

in nemške okupacije. Ob njegovem sodelovanju je nastajal veličastni Zbornik fotografij iz narodnoosvobodilnega boja, toda njegovega požrtvovalnega deleža pri Zborniku ni lahko spoznati. Skrit je v vestnem iskanju podatkov za komentar, zbiranju gradiva in komentiranju. Prav tako je bilo pri velikem delu Ljubljane v ilegali, kjer pa je nekaj razprav vendarle objavil tudi pod svojim imenom. Podoben je bil njegov delež pri Zborniku dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, ki se nanaša na Slovenijo, to je pri knjigah VI. dela, kjer je sodeloval od 7. do 11. knjige. Podobno velja za Jesen 1942, za korespondenco Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča. Še posebej pa velja tudi za knjigo knjižnice NOV in POS, kjer je Luštek sodeloval pri delih o prekomorskih emotah. Največji in zelo pomemben je bil njegov delež v knjigi Tankisti prekomorci, kjer je nastopil kot soavtor poleg Manojla Babića.

Življenjsko delo Luštkove ustvarjalnosti pa so Dokumenti o razvoju ljudske oblasti v Sloveniji, od katerih so doslej izšle štiri knjige. To je delo, kakršnega ne premore nobena druga republika v Jugoslaviji. Za Luška je bilo to resnično življenjsko delo. Njemu je posvetil največ truda in žrtvoval največ časa. Spočetka je imel več sodelavcev, ki jim je bil odgovorni urednik. Počasi se je število krčilo, glavna teža dela pa je vedno ostala na njem. Živel je zanj in z njim. Postalo je resnično njegovo življenjsko delo. Ob njem je omagal in ga ni mogel speljati do konca. Toda tudi v teh knjigah bo zapisano njegovo ime, ker v njih živi njegovo delo, čeprav bo dostopno šele po njegovi smrti.

Razen omenjenega dela je Luštek napisal več drobnih poročil o knjigah, ki jih je predstavil bravcem. Za Enciklopedijo Jugoslavije, Vojno enciklopedijo in Slovenski biografski leksikon je obdelal več pomembnejših partizanskih aktivistov in komandantov. Nepomembno pa ni tudi dejstvo, da je znal mnoge probleme in dogodke iz narodnoosvobodilnega boja prikazati v lepi poljudni besedi. Zato je mnoge opisal za mladino oziroma objavil v publikacijah, ki so jih posredovale šolski mladini. Taki so njegovi sestavki za Sava film in za revijo Kurirček.

Luštkovo delo na problemih slovenskega narodnoosvobodilnega boja je dokaj obsežno. Dvajset let se je z njim ukvarjal. Ni imel sicer strokovne šole za tako delo, toda v svoje naloge se je poglobil temeljito. Ni bil samo delaven, vesten in požrtvovalen, ko se je lotil zgodovinskih problemov. Bil je tudi trezen mislec, kritičen in stvaren. Čeprav je mnoge probleme obdeloval predvsem faktološko, se tudi svoje sodbe ni povsem izogibal. Toda v njej se nikoli ni hotel prenačljati. Vztrajno in iskreno je iskal resnice. Hotel je vselej videti in prikazati stvari take, kakor so bile. Morda je v njem prevladovala deskriptivna črta, toda probleme je prikazal tako, da jim osnovna podoba ne bo več mogoče spremeniti. To je bil njegov stil, ki mu je ostal zvest do konca.

Bibliografija Luštkovih obdelav iz narodnoosvobodilnega boja je izšla v dveh bibliografijah. Prvi skromnejši delež je objavljen v knjigi *Petnajst let bibliografije o NOB Slovencev* (1945—1959), ki jo je 1962 izdal IZDG, drugi, širši delež pa je objavljen v knjigi *Bibliografija sodelavcev Inštituta za zgodovino delavskega gibanja*, 1959—1969, ki jo je izdal IZDG 1969. Vanjo nista vključeni le zadnji Luštkovi deli, ki jih je objavil v četrti knjigi Ljubljane v ilegali leta 1970 in v knjižnici NOV in POS, ki sta obe izšli prepozno za Bibliografijo sodelavcev IZDG.

France Škerl